

Innovatief handhaven

Laatst had ik een tamelijk briljante ingeving, al zeg ik het zelf. Zou het niet veel efficiënter zijn om snelheidsovertredingen te beboeten bij de eigenaar van de weg? Dus als iemand op een provinciale weg 120 rijdt waar 80 is toegestaan, krijgt de provincie de bekeuring. Dat is qua incasso veel eenvoudiger en zal bovendien de provincies prikkelen ervoor te zorgen dat mensen niet te hard rijden. Datzelfde geldt dan natuurlijk ook voor gemeenten en uiteraard het rijk. Het is een innovatieve vorm van handhaven, waarbij je je minder zorgen hoeft te maken over het maatschappelijk draagvlak van een maatregel omdat je boetes bij instituties heft. Als je dat consequent doet, wordt "je maintiendrai" aanmerkelijk simpeler.

Want in dit nieuwe systeem worden bijvoorbeeld inbraken simpel opgelost: de woningeigenaren krijgen een boete. Dat kunnen corporaties zijn, maar ook eigenaren zelf. Zij hadden moeten voorkomen dat er wordt ingebroken. Wat dacht u van fraude bij een gemeente? Boete voor het college, omdat het niet heeft voorkomen dat er is gefraudeerd. Het maakt ook allerlei nare bestuurlijke vraagstukken in één klap aanmerkelijk eenvoudiger. Terreur in een wijk door groepen jonge Marokkanen, Antillianen of Venlonaren? Hoge boetes voor de gemeente, want die heeft het niet voorkomen. Overgewicht onder scholieren? Boete voor het schoolbestuur, want die hebben het niet voorkomen. File op de A2? Boete voor Rijkswaterstaat. Potloodventer in een bos? Boete voor natuurmonumenten.

Net toen ik me af begon te vragen of er naast de voordelen van eenvoud en efficiency ook nadelen aan dit geniale handhavingssysteem zou kleven, kwam ik erachter dat iemand anders mijn idee al had bedacht. Sterker nog: het is zelfs al tot beleid verheven. Als een bezoeker in een café een sigaret opsteekt, krijgt de eigenaar een boete omdat hij het niet heeft voorkomen. Dat wil zeggen, als er controleurs op pad zijn. Het is wel een mooi experiment van deze handhavingssystematiek. Wat gebeurt er als je de verantwoordelijkheid weghaalt bij de overtreder en bij een ander neerlegt?

In eerste instantie was er vooral creativiteit: warmtestralers op het terras, dekens, dat soort dingen. De potentiële boete-ontvangers houden zich aan de wet. In de tweede fase ontstaat er ander gedrag, iets dat sociale wetenschappers collectieve actie noemen. De caféhouders bundelen hun krachten en trekken samen op. Collectief worden in steden de asbakken weer terug gezet en overtreden caféhouders de wet. Dat komt omdat het aantal caféhouders veel kleiner is dan het aantal rokers. De kans op collectieve actie is groter, naarmate het aantal betrokkenen kleiner is. Dit contra-intuïtieve mechanisme heeft Mancur Olson al bijna 40 jaar geleden helder uitgelegd in zijn boek *The logic of Collective Action*. Je zou dus kunnen zeggen dat de overheid door deze vorm van handhaven de weerstand tegen het beleid heeft vergroot. Zouden gewoon individuele rokers op de bon zijn geslingerd, dan is door de omvang, diversiteit en onmogelijkheid van directe communicatie tussen allen de kans klein dat daaruit gezamenlijke actie ontstaat. Niets is zo praktisch als een goede theorie, zo blijkt maar weer eens.

Je ziet nu ook op andere manieren dat er per café een soort gezamenlijkheid ontstaat. Rokers doen geld in een pot, waaruit de café-eigenaar dan eventuele boetes kan betalen. Denk maar niet dat zoiets zou zijn ontstaan als de rokers zelf werden bekeurd. Die zogeheten rookpotten creëren trouwens vanzelf een nieuw en onvoorzien probleem: als er elke avond € 50 in gaat, is dat toch bijna € 20.000 op jaarbasis voor de cafébaas. Dat gaat hij vast niet bij de fiscus opgeven.

Dat is natuurlijk het mooie van een grootschalig sociaal experiment: zaken waar je vooraf al filosoferend niet meteen aan denkt, komen duidelijk aan het licht. Ik erken ruiterlijk dat deze vorm van handhaving toch niet zo'n briljant idee is. Ben wel benieuwd wanneer het ministerie van VWS daar achter komt.

Marcel van Dam

Openbaar Bestuur, januari 2009